

Maria Arabasz

STRATEGIA PRACY Z MŁODZIEŻĄ W GMINIE DŹWIERZUTY

1. Uwarunkowania kontekstowe pracy z młodzieżą w gminie Dźwierzuty

Źródłowym potencjałem rozwoju kluczowych kompetencji ogólnozyciowych młodych ludzi, a tym samym czynnikiem w najwyższym stopniu determinującym szanse osiągnięcia przez nich samodzielności życiowej, jest kapitał społeczny, rozumiany jako więzi zaufania zawarte w strukturach powiązań społecznych umożliwiające skuteczne działanie poprzez mobilizację i łączenie zasobów. Funkcjonalność i wpływ kapitału społecznego przejawia się zarówno na poziomie życia jednostki, jak i na poziomie całego społeczeństwa.

Według głównych teoretyków i badaczy tego obszaru (m.in. Putnam, Coleman, Czapiński, Bańka) bogactwo i różnorodność sieci relacji społecznych decyduje o gotowości i otwartości na zmiany porządku społeczno-ekonomicznego, na nowe zjawiska technologiczne i kulturowe, a tym samym warunkuje rozwój społeczno-gospodarczy. Zaufanie społeczne, budowane w ramach sieci relacji, pozwala uczestnikom życia społecznego instrumentalnie wykorzystywać więzi solidarności i przechowywać zasoby, jakie spontanicznie powstają w rezultacie wspólnie podejmowanych aktywności. Dzięki członkostwu w sieciach relacji społecznych jednostka zyskuje dostęp do zasobów różnych innych form kapitału posiadanego przez wszystkich, którzy należą do tej sieci. Im bardziej sieci społeczne są otwarte, im łatwiej jednostki mogą „krażyć” po różnych sieciach społecznych (tzw. pomostowy kapitał społeczny), im bardziej przejrzyste są reguły i normy obowiązujące w relacjach,

im wyższy jest poziom zaufania społecznego, tym większa jest produktywność w skali całej zbiorowości, a tym samym większy potencjał rozwojowy (*Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020, Diagnoza; Raport Polska 2030*). Inwestowanie w kapitał społeczny stało się obecnie główną przesłanką w strategicznych dokumentach krajowych i wojewódzkich:

- Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020;
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Warmińsko-Mazurskiego do 2015r.;
- Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025;
- Regionalna Strategia Innowacyjności Województwa Warmińsko-Mazurskiego do roku 2020.

Wagę i kierunki inwestycji w kapitał społeczny w Polsce potwierdzają również wyniki badań społecznych prowadzonych przez zespoły J. Czapińskiego (*Diagnoza społeczna, 2009, 2011, 2013*) oraz M. Boni (*Raport Polska 2030, Zespół Dor. Strateg. Prezesa Rady Ministrów, 2009; Młodzież 2011*). Mimo, że 66% Polaków uważa, że ma poczucie wpływu na swoje otoczenie społeczne, to niechętnie włączają się w działanie na jego rzecz – robi to tylko 20% populacji. Do tej pory wystarczającym źródłem rozwoju indywidualnego Polaków i za sprawą ich indywidualnych starań był rosnący kapitał ludzki (m.in. wykształcenie), przyciągający zagranicznych inwestorów i finansowe wsparcie Unii Europejskiej. Za chwilę jednak dotkliwie będzie odczuwalny niski poziom kapitału społecznego, odpowiedzialnego za rozwój wspólnoty i zaufania społecznego.

Problematyka kapitału społecznego jest bardzo złożona ze względu na swoją wielowymiarowość i zasięg wywieranego wpływu. Kapitał społeczny stanowi m.in. formę aktywów, dzięki którym jednostka zyskuje dostęp do wewnętrznych i zewnętrznych rynków pracy poprzez: formalną i nieformalną wymianę informacji, możliwość pozyskiwania wsparcia dla realizacji własnych celów osobistych, zawodowych, obywatelskich. Poprzez udział w sieci relacji społecznych kształtują się kluczowe kompetencje ogólnozyciowe, decydujące o atrakcyjności kapitału kariery, warunkującego efektywność poruszania się po rynku pracy (Bańka, 2007). Sposoby przechodzenia przez różne szczeble edukacji, różne związki z rynkiem pracy i różne doświadczenia społeczne, które nie mają bezpośredniego związku ani z pracą, ani z nauką, w ostateczności jednak decydują o jakości procesu osiągnięcia dojrzałości zawodowej. Według Bańki (2007) do takich kluczowych kompetencji

należą m.in.: proaktywność, autoprezentacja, umiejętność budowania wsparcia społecznego dla realizacji własnych celów, zdolność socjalizacji w nowym środowisku, kreatywność i odwaga eksperymentowania oraz mobilność i otwartość na nowe doświadczenia. Potwierdzają to wyniki badań (*Diagnoza społeczna*, Czapiński), które pokazują, że zarówno te osoby, które mają dopiero utracić pracę, jak i przejściowo i trwale bezrobotni różnią się w zakresie kapitału społecznego od trwale zatrudnionych pod względem: zaufania interpersonalnego, aktywności społecznej, gotowości do podejmowania wyzwań wspólnotowych.

Niski kapitał społeczny jednostki powoduje, iż ma ona ograniczone możliwości rozwoju i generowania zmiany, ograniczone aspiracje i horyzont życiowy, ograniczony dostęp do informacji oraz efektywnych wzorców przystosowania i repertuaru ról społecznych, a tym samym obniża się jej szansa na zdobywanie kompetencji kluczowych w procesie osiągnięcia samodzielności życiowej, a zwiększa zagrożenie wykluczeniem społecznym. Szczególnie zagrożeni negatywnymi skutkami niskiego kapitału społecznego w Polsce są młodzi ludzie, którzy w świetle współcześnie zachodzących zmian w ścieżkach przejścia z nauki szkolnej do rynku pracy stanowią nową grupę ryzyka (Bańka, 2009). Jeżeli nawet nie są to osoby bezrobotne, to często pozostają w źle zaprojektowanych, realizowanych i nadzorowanych lub obsługiwanych ścieżkach edukacyjnych (*Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*), a to powoduje, iż obciążeni są dużym prawdopodobieństwem nie znalezienia się po ukończeniu szkoły na rynku pracy. Według kierunków działań zapobiegawczych w tym zakresie wskazuje się konieczność nie tylko zmian w formalnej edukacji młodzieży, ale również podjęcie przedsięwzięć w ramach edukacji nieformalnej, pozaszkolnej (*Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020*). Problem poszukiwania rozwiązań programowego wspierania młodych pogłębia jednak fakt narastającego dystansu międzypokoleniowego w relacji młodzi – dorośli. Raport B. Fatygi „Biała Księga Młodzieży. Dwie prawdy o aktywności” (2005) wskazuje jednoznacznie, że wiedza dorosłych o potrzebach młodych jest wysoce niewystarczająca i nieadekwatna, co znacznie obniża ich skuteczność we wspieraniu młodych w procesie dochodzenia do samodzielności życiowej. Takie zjawisko potwierdzają również najnowsze wyniki badań społecznych przedstawione w raporcie „Młodzież 2011”.

Wyniki ogólnopolskich badań (*Diagnoza społeczna*, Czapiński) pokazują, iż województwo warmińsko-mazurskie ma jeden z najniższych i wciąż utrzymujących się na podobnym poziomie wskaźników kapitału społecznego. Zagrożenie negatywnymi skutkami niskiego kapitału

społecznego dotyczy, jak wskazano powyżej, przede wszystkim młodych ludzi, a szczególnie tych mieszkających na wsi, pochodzących z rodzin o niskim statusie społeczno-zawodowym (*Młodzież na wsi*, Polsko-Amerykańska Fundacja Wolności, 2011; *Pokoleniowe Preferencje Systemowe. Specyfika Wiejska*, K. Szafraniec, 1999). Stwierdza się przy tym duże dysproporcje szans rozwojowych mieszkańców miast i wsi na niekorzyść tych ostatnich oraz istnienie dużej luki kompetencyjnej między tymi grupami ludności (*Kapitał Ludzki, Kapitał Społeczny a Wyzwania Rynku Pracy na Obszarach Polski Wschodniej. Warunki Rozwoju Polski Wschodniej w Perspektywie 2020r.*, M. Boni). Pogłębianiu się tych różnic towarzyszy utrzymująca się niska aktywność edukacyjna mieszkańców wsi. Problem niskiego kapitału społecznego w województwie warmińsko-mazurskim dotyczy więc szczególnie osób z niskim wykształceniem i mieszkających na wsi, co pociąga za sobą zagrożenie wzmocnienia się wykluczenia społeczno-zawodowego tychże osób. Szczególnie młodzi ludzie mieszkający na wsi, pochodzący z rodzin o niskim statusie społecznym, przejawiają niskie aspiracje życiowe, są gorzej wykształceni, nie stać ich na usamodzielnienie się w mieście i nie udaje im się wejść i/lub utrzymać na pozawiejskich rynkach pracy. Młodzież wiejską wyróżnia na tle miasta mniej przychylny stosunek do zmian, łatwiej rezygnuje ona z osiągnięcia samodzielności i poszukuje dla siebie ról bardziej podległych, zależnych. Młodzi najczęściej wiążą swoje plany życiowe z pozostaniem na wsi, prowadzeniem gospodarstwa rodziny pochodzenia (*Młodzież 2011; Pokoleniowe Preferencje Systemowe. Specyfika Wiejska*, K. Szafraniec, 1999). Z jednej strony można uznać taką sytuację za adekwatną wobec potrzeb i możliwości wiejskiego rynku pracy, gdzie zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych pracowników jest dużo mniejsze niż w miastach. Z drugiej strony niższe umiejętności i aspiracje społeczno-zawodowe młodzieży wiejskiej mogą być przyczyną trudności w realizacji programów wsparcia tej części młodego pokolenia, szczególnie tych opartych na integracji z nowoczesnym stylem życia. Według wskazań zawartych w dokumencie „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020” konieczne jest identyfikowanie efektywnych instrumentów radzenia sobie z nowymi obliczami tego rodzaju wykluczenia społecznego w oparciu o proces budowania spójności społecznej, którą można osiągnąć dzięki wykorzystaniu ukrytych do tej pory potencjałów. Założenie integracji z jakąś wspólnotą, a nie nowoczesnym stylem życia w programach interwencyjnych i pomocowych podkreśla również R. Szarfenberg (2005) oraz wyniki badań prowadzonych przez zespół badawczy z Collegium Civitas z Warszawy (2010) w ramach projektu pt.: „Ogniwa”, realizowanego przez Stowarzyszenie „Tratwa” z Olsztyna.

Unikatowej i pogłębionej wiedzy o opisywanym zjawisku dostarczyły badania prowadzone na terenie województwa warmińsko-mazurskiego pod kierunkiem B. Fatygi w 2012r. w ramach projektu: „Pomosty. Budowanie kapitału społecznego młodzieży ze środowisk wiejskich Warmii i Mazur”, a dotyczące problematyki kompetencji i kapitału społecznego młodzieży wiejskiej zagrożonej wykluczeniem społecznym. Mimo iż autorzy sugerują ostrożność w generalizowaniu wyników na całą populację województwa, badania te ukazują potencjalne zagrożenia i bariery, z jakimi mogą się borykać młodzi ludzie z terenów wiejskich Warmii i Mazur, w tym również z gminy Dźwierzuty.

Według wyników powyższych badań młodzi ludzie na wsi żyją w świecie bardzo ograniczonych, ambiwalentnych emocjonalnie, często niefunkcjonalnych relacji społecznych, co znacznie osłabia jakość i zasięg zdobywanych przez nich doświadczeń i kompetencji ogólnozyciowych. Podstawową przestrzenią życia i polem zdobywania życiowych doświadczeń młodzieży na wsi jest dom rodzinny, a członkowie rodziny stanowią główne środowisko społeczne jej codziennych interakcji (w rozkładzie wyników inwentarza „JA-MY-ONI” młodzieży świat „MY”, czyli najbliższe otoczenie społeczne, zajmuje 2,5%, z czego 49,3% to rodzina). Mimo wyraźnych deficytów i dysfunkcji rodzin, to rodzice, z których ponad połowa ma wykształcenie co najmniej zawodowe (59% ojcowie, 65% matki), a ponad 1/3 jest bezrobotna (24% ojcowie, 43% matki), stanowią najczęściej wybierane źródło informacji o ważnych i przydatnych sprawach (m.in. blisko 60% badanych rozmawia w domu o swoich planach na przyszłość). Przyczyną tego jest brak obecnej i dającej jakiegokolwiek możliwości wsparcia alternatywy społecznej. Kolejne kręgi i sieci społeczne młodych ludzi są albo jeszcze bardziej deficytowe, albo niefunkcjonalne. Środowisko rówieśnicze, zbudowane głównie na sytuacyjnych i nie nawiązywanych z wyboru relacjach, często jest postrzegane jako „ONI”, obcy – źródło potencjalnego zagrożenia lub konkurencji w rywalizacji o ograniczone zasoby. Pojawia się tu również element instrumentalnego traktowania relacji rówieśniczych – głównie w kontekście poszukiwania pracy. Punktem odniesienia i wzorcem są młodzi „migranci”, którzy opuścili miejscowość, uczą się i/lub pracują – choć są to więzi bardzo splecione i nietrwałe. Mimo tego, iż młodzież jest poddawana różnego rodzaju wpływom instytucjonalnym (m.in. OPS, UP, policja, sądy), to zakres tych działań jest bardzo wąski i standardowy i nie skutkuje uczestnictwem w żadnej trwałej sieci relacji społecznych. Jak wynika z badań, mimo bardzo ograniczonych, często deficytowych i opartych w przeważającej części

na negatywnych emocjach (45,3%) relacji młodych ludzi z ich najbliższym otoczeniem społecznym nadal uważają oni swoje środowisko życia za bezpieczne, ważne i „swoje”.

Z niskiego kapitału społecznego badanych młodych ludzi wynikają ich ograniczone możliwości rozwoju, ograniczone aspiracje i dostęp do informacji oraz efektywnych wzorców funkcjonowania, a tym samym obniża się ich szansa na rozwijanie kluczowych kompetencji ogólnozyciowych, a zwiększa zagrożenie wykluczeniem społecznym. Mimo iż młodzi ludzie na wsi wykazują dość wysoki potencjał w zakresie zbadanych kluczowych kompetencji: poczucia samoskuteczności, proaktywności, kooperatywności, kreatywności, gotowości do uczenia się i zdobywania doświadczeń, to kontekstem wykorzystywania tych potencjałów są głównie codzienne czynności życiowe (ukierunkowane na przetrwanie w trudnych warunkach), a nie aktywności o charakterze rozwojowym, związane z eksperymentowaniem, poszukiwaniem nowych doświadczeń i nawiązywaniem nowych relacji społecznych.

Projekty realizowane z udziałem młodzieży przez instytucje pomocy społecznej okazały się w badaniach działaniami okazjonalnymi i słabo osadzonymi w kontekście działalności tych instytucji, podobnie jak tzw. trzecia metoda pracy socjalnej – ze społecznością lokalną. Badani młodzi ludzie w praktyce nie wskazywali żadnego podmiotu, który w sposób skuteczny, zorganizowany i na znaczącą skalę wspierałby ich w procesie tranzycji rozwojowej, jaką jest przechodzenie z edukacji na rynek pracy. Spośród badanych młodych tylko 27,2% deklaroowało, że brało udział w jakichkolwiek programach dedykowanych młodzieży, 72,2% w ogóle nie miało takich doświadczeń. W ramach projektów realizowanych przez instytucje pomocy społecznej, w których uczestniczy młodzież, w strukturze realizowanych działań dominują te związane z budowaniem indywidualnych zasobów jednostek – tzw. kompetencji miękkich, ale głównie są one prowadzone w wyizolowanych od kontekstu ich życia salach szkoleniowych. Poza tym tylko 1/5 realizowanych działań obejmowała różne formy integracji społecznej, mimo, że potrzeba nawiązania satysfakcjonujących relacji z otoczeniem była jedną z głównych wskazywanych przez młodzież. Taki stan rzeczy powoduje, iż dotychczasowe działania pomocowe realizowane na rzecz młodzieży z terenów wiejskich, jeśli w ogóle realizowane, są krótkofalowe, nieskuteczne i zamiast przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu młodych ludzi, mogą znacznie pogłębiać to zjawisko. Na podstawie

pogłębionej diagnozy problemu można stwierdzić, że bez inwestowania w kapitał społeczny jakiegokolwiek inne działania pomocowe na rzecz młodzieży ze środowisk wiejskich mają nikłe szanse powodzenia.

Badania prowadzone w ramach projektu: „Pomosty (...)” objęły swoim zasięgiem powiat szczycieński, w którym usytuowana jest gmina Dźwierzuty. Potwierdzeniem zagrożeń wynikających z niskiego poziomu kapitału społecznego dla młodzieży z tej gminy są również wyniki analizy przeprowadzonej przez Magdalenę Wojarską w październiku 2013 roku: „Społeczno-ekonomiczne tło kapitału społecznego w gminie Dźwierzuty”. Celem badania była diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej gminy Dźwierzuty w kierunku określenia pozytywnych i negatywnych zjawisk związanych z kapitałem społecznym, poprzez określenie miejsca gminy wśród pozostałych jednostek układu lokalnego województwa oraz zmian zachodzących w latach 2005-2012 w wybranych sferach funkcjonowania gminy.

Według autorki powyższej analizy gmina Dźwierzuty, z punktu widzenia uśrednionych wartości cech przyjętych do badania, uplasowała się na 83. pozycji w rankingu 116 jednostek i 40. jeśli wziąć pod uwagę tylko gminy wiejskie. Przyczynił się do tego fakt, że ponad połowa wskaźników (59,4%) osiągała wartości nie przekraczające średniej wojewódzkiej. Najbardziej widoczna różnica *in minus* (wynosząca 122,3 pkt. procentowych) dotyczyła salda migracji wewnętrznych, które w przypadku analizowanej gminy wyniosło -51 osób, przy średniej wojewódzkiej równej -23. Dodatkowo, w grupie zmiennych, których wartości znacząco (powyżej 50 pkt. procentowych) na niekorzyść odbiegały od średniej wyznaczonej dla regionu znalazły się:

- gęstość zaludnienia – wartość wskaźnika stanowiła 9,2% średniej wojewódzkiej;
- ćwiczący w klubach sportowych na 100 mieszkańców – 10,6%;
- zakontraktowana wartość projektów PO KL w przeliczeniu na mieszkańca – 20,2%;
- liczba organizacji, które otrzymały środki z odpisów podatkowych (tzw. 1%) – 27,9%;
- liczba uczestników imprez kulturalnych – 46,5%.

Za niepokojące uznać należy również niskie wartości współczynników z grupy „podmioty gospodarcze”, a w tym:

- liczba podmiotów gospodarki narodowej ogółem na 10 tys. ludności, która była niższa o 33,1 pkt. procentowych od średniej wojewódzkiej;
- liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców – 11,9 pkt.;
- liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców – 6,9 pkt.

Z drugiej jednak strony najwyższą wartość (względem średniej wojewódzkiej) uzyskała zmienna – liczba spółdzielni na 1000 podmiotów w sektorze prywatnym, która o 94,1 pkt. procentowych przewyższyła punkt odniesienia. Równie wysoką nadwyżkę (90,7 pkt) uzyskała cecha – liczba członków kół (klubów) na 1000 mieszkańców. Ponadto, mając na uwadze wysokie saldo migracji, za pozytywne zjawisko uznać należy przekraczający średnią wojewódzką o 52,4 pkt. procentowe (i w większości dodatni) przyrost naturalny na 1000 osób.

Wśród pozostałych wskaźników o wartościach powyżej średniej wojewódzkiej znalazły się:

- przeciętna liczba uczniów w gimnazjum – 148,7% średniej wojewódzkiej;
- wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach – 119,1%;
- odsetek szkół wyposażonych w komputery przeznaczone do użytku uczniów z dostępem do Internetu (gimnazja) – 115,2%;
- wydatki budżetu gminy na ochronę zdrowia (dział 851) na mieszkańca – 115,0%;
- frekwencja w wyborach samorządowych – 114,5%;
- udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym – 114,0%;
- odsetek osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej – 110,0%;
- liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów (gimnazja) – 109,4%;
- wydatki budżetów gminnych na oświatę i wychowanie (dział 801) na mieszkańca – 106,3%;
- liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów (szkoły podstawowe) – 105,2%.

Niepokojący jest fakt, że w wyżej wymienionej grupie znalazły się aż cztery zmienne, które autorka uznała za destymulanty, czyli zjawiska, których wysokie wartości nie powinny być utożsamiane ze zjawiskami pozytywnymi. Są to: przeciętna liczba uczniów w gimnazjum, udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, odsetek osób w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, liczba uczniów przypadających na 1 komputer z dostępem do Internetu przeznaczony do użytku uczniów (gimnazja).

Do głównych zmian w obszarach związanych z kapitałem społecznym w gminie Dźwierzuty na przestrzeni lat 2005-2012, które wpływają znacząco na kontekst rozwoju młodych ludzi można zaliczyć m.in.:

- dodatni i przekraczający średnią wojewódzką przyrost naturalny na 1000 osób (warto przy tym wspomnieć, że wskaźnik ludności w wieku 15-24 lata w stosunku do ludności gminy ogółem wynosi 28,6%);
- w każdym roku objętym analizą gminę opuszczała większa liczba osób niż osiedlała się na jej terenie. Saldo migracji wewnętrznych w analizowanym okresie było wyższe niż przeciętnie w województwie. Nawet nieco lepszy wynik migracji zagranicznych, który od 2011 r. zaczął mieć znak dodatni, nie był w stanie zbilansować odpływu mieszkańców z obszaru gminy;
- pozytywne zmiany zaszły w procesie włączania mieszkańców gminy Dźwierzuty w budowę społeczeństwa informacyjnego – widoczne zarówno na poziomie wskaźnika dostępności uczniów do szkolnego komputera z dostępem do Internetu (szkoły podstawowe, gimnazja), jak i na poziomie wskaźników szkół podstawowych i gimnazjów wyposażonych w komputery z dostępem do Internetu. Wzrost tych wskaźników stawiają gminę Dźwierzuty w jeszcze bardziej korzystnym świetle, jeśli się weźmie pod uwagę fakt, że w 2012 r. w skali woj. warmińsko-mazurskiego pojawiły się trzy gminy wiejskie, w których cecha ta uzyskała wartość 0,0;
- w latach 2005-2012 liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności systematycznie malała – obniżała się tym samym pozycja gminy Dźwierzuty w rankingu pozostałych gmin woj. warmińsko-mazurskiego. Ponadto zwiększała się różnica pomiędzy wartością tego wskaźnika, a średnią wojewódzką. O ile w 2005 r. czytelnicy z gminy Dźwierzuty stanowili 64,2% średniej regionalnej, o tyle w 2012 r. było to już tylko 41,9%. Zmniejszającej się stopniowo liczbie czytelników towarzyszył o wiele bardziej dramatyczny spadek liczby wypożyczeń na czytelnika. Przy prawie niezminionej średniej regionalnej (21 woluminów), liczba ta zmniejszyła się z 34 (2005

- r.) do 17 (2012 r.). Negatywny obraz czytelnictwa w gminie Dźwierzuty pogłębia wysoka wartość wskaźnika ludności przypadającej na 1 placówkę biblioteczną, co oznacza, że biblioteki mają wielu potencjalnych „klientów”, którzy jednak nie korzystają z ich usług;
- w analizowanym okresie istotnie zmniejszyła się liczba imprez kulturalnych w gminie Dźwierzuty: z 210 w 2007 r. do 46 w 2012 r. Przytaczane wyniki badania, analiza sprawozdań Gminnego Ośrodka Kultury z lat 2011-2013 oraz raport B. Fatygi „Kultura pod chmurnym niebem. Dynamiczna diagnoza stanu kultury województwa warmińsko-mazurskiego” (2012r.) sugerują, że były to raczej wydarzenia o charakterze lokalnym – średnio gromadziły bowiem ok. 82 osób (przy 166 na poziomie regionu), koncentrujące się głównie wokół występów zespołów amatorskich, wykładów, prelekcji i spotkań oraz o charakterze incydentalnym.
  - niewielka liczba podmiotów gospodarczych utrzymująca się na zbliżonym poziomie na przestrzeni analizowanego okresu – mimo iż liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się o 64 jednostki i poziom wzrostu był porównywalny do średniej wojewódzkiej (wynoszącej 69 jednostek,) to sama wartość wskaźnika w relacji do średniej, jak również do wartości maksymalnej jest nadal niepokojąca. W roku 2005 liczba podmiotów gospodarki narodowej na 10 tys. mieszkańców stanowiła 66,2% średniej regionalnej. Z kolei w roku 2012 wartość tego wskaźnika dla gminy Dźwierzuty była o 31,1 pkt procentowego niższa od średniej regionalnej;
  - w okresie objętym analizą wartość wskaźnika fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców zwiększyła się w gminie Dźwierzuty o 100%, podczas gdy na poziomie regionu jedynie o 48,6%. Ponadto, wzrost liczby charakteryzowanych organizacji pozarządowych spowodował, że w 2012 r. wartość wskaźnika wyznaczona dla Dźwierzut stanowiła 105% średniej regionalnej, podczas gdy w 2005 r. było to 77,7%;
  - według danych stowarzyszenia Klon/Jawor (Moja Polis) w latach 2010-2012 na terenie gminy Dźwierzuty funkcjonował jeden podmiot uprawniony do odpisów z 1%, a suma przekazanych mu środków wyniosła 257 zł w 2010 r., 331,7 zł w 2011 r. i 300,4 zł w 2012 r. Dla porównania, organizacje funkcjonujące, w rozpoczynającej zestawienie, gminie Olsztynek otrzymały: 185.3662,16 zł (2010 r.), 204.2037,67 zł (2011 r.) i 227.9240,1 zł (2012 r.);
  - niekorzystna wartość środków Europejskiego Funduszu Społecznego zakontraktowana w ramach umów podpisanych z podmiotami działającymi na obszarze gminy w przeliczeniu na mieszkańca: średnio w latach 2008-2012 na mieszkańca gminy ze środków Programu

Operacyjnego Kapitał Ludzki przypadają 64,95 zł, podczas gdy na poziomie województwa było to przeciętnie 323,51 zł. Najwyższy poziom zmienna ta osiągnęła w 2012 r. (135,05 zł), lecz wielkość ta stanowiła tylko 25,0% średniej wojewódzkiej.

Podsumowanie wyników badań przeprowadzonych przez Wojarską stanowi poniższa tabela, ukazująca mocne i słabe strony gminy Dźwierzuty pod względem zjawisk związanych z jakością kapitału społecznego.

Mocne strony	Słabe strony
dodatni i przekraczający średnią wojewódzką przyrost naturalny i w konsekwencji dodatnie saldo liczby mieszkańców	niski poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego
dodatnie saldo migracji zagranicznych	ujemne saldo migracji wewnętrznych
ułatwianie dzieciom dostępu do Internetu w szkołach (skomputeryzowane gimnazjum i szkoły podstawowe)	małą liczbę punktów uzyskiwanych z egzaminów gimnazjalnych (odległe miejsca w rankingu wojewódzkim)
znaczącą liczbę imprez kulturalnych	malejącą liczbę imprez kulturalnych
wzrost liczby fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych	zmniejszającą się liczbę czytelników i wypożyczeń
rosnącą liczbę członków kół (klubów)	mały odsetek mieszkańców zaangażowanych w działalność zespołów artystycznych
	małą liczbę podmiotów gospodarczych, a w konsekwencji niewystarczającą liczbę miejsc pracy
	małą liczbę organizacji pożytku publicznego

	i praktycznie żaden przyrost ich liczby oraz bardzo małe kwoty przekazywane organizacji pożytku publicznego z terenu gminy (1%)
	niewielkie wykorzystanie środków EFS

Tab. Opracowanie własne (na podstawie raportu M. Wojarskiej, 2013r.)

2. Rekomendacje do pracy z młodzieżą w gminie Dźwierzuty

Efektywne programy animacji środowisk młodzieżowych powinny przede wszystkim koncentrować się na rozwijaniu podmiotowości młodych ludzi w oparciu o potencjał społeczny i kulturowy środowiska lokalnego, w którym funkcjonują oni na co dzień oraz na budowaniu nowych kontekstów i relacji społecznych, przydatnych z perspektywy zdobywania nowych doświadczeń rozwojowych. Poszerzenie świata „MY” młodzieży zarówno zwiększy jej dostęp do zróżnicowanych zasobów posiadanych przez nowych członków sieci społecznych, z których będzie mogła korzystać w drodze do osiągnięcia własnych celów, jak i – w dłuższej perspektywie – poszerzy kontekst rozwijania kluczowych kompetencji ogólnozyciowych. Dostęp do nowych wzorców osobowych poszerzy również perspektywę młodych ludzi w procesie poszukiwania własnej strategii życiowej. Natomiast osadzenie działań w ich środowisku życia oraz zastosowanie różnorodnych narzędzi stymulacyjnych pozwoli na wytworzenie nowego pola do „bezpiecznego” eksperymentowania i podejmowania ryzyka, co jest w tym okresie życia kluczowym doświadczeniem rozwojowym. Istotne jest przy tym wykorzystanie lokalnych i poza – lokalnych zasobów instytucjonalnych i społecznych na rzecz budowania sieci wsparcia młodych ludzi, a w szerszej perspektywie - na rzecz tworzenia nowego kontekstu do zainicjowania strategicznych działań środowiska lokalnego skierowanych na poprawę sytuacji młodego pokolenia.

Biorąc pod uwagę powyżej opisane uwarunkowania, zarówno na poziomie makro (ogólnopolskim), jak i mikro (wojewódzkim i gminnym), związane z poziomem i jakością kapitału społecznego w kontekście wspierania rozwoju i aktywizacji młodzieży, można sformułować następujące rekomendacje praktyczne w tym obszarze:

- Ze względu na niskie zróżnicowanie kontaktów z innymi oraz mały dostęp do zróżnicowanych wzorów osobowych podejmowane działania powinny polegać na włączaniu młodych ludzi w nowe, nie istniejące do tej pory w środowisku „sieci słabych kontaktów społecznych” – zarówno z rówieśnikami, jak i, a może przede wszystkim, z dorosłymi. Podstawowe działanie powinno polegać na wyposażeniu młodych ludzi w narzędzia wyrażania siebie, a następnie – budowania systemu komunikowania się z innymi na zasadach partnerskich i bez lęku przed odrzuceniem. W celu osiągnięcia trwałych efektów należy przy tym szczególnie zadbać o trwałość i systematyczność tych kontaktów. Tym, co tworzy podstawowy wymiar kapitału społecznego – zaufanie, jest pewność i przewidywalność wspólnej perspektywy;
- W programach młodzieżowych, poza wzmacnianiem indywidualnych zasobów i kompetencji młodych ludzi, należy równocześnie zadbać o narzędzia wpływania na kontekst zastosowania tych indywidualnych umiejętności. Działania wspierające młodych ludzi w procesie uspołeczniania powinny uwzględniać więc strategię aktywnego modelowania ich otoczenia społecznego i kulturowego, opartą na kompleksowych mechanizmach oddziaływania, całościowych projektach społecznych, w których młodzi ludzie mogliby pełnić istotną i praktyczną rolę;
- Podstawą podejmowanych działań powinno stać się poszukiwanie w lokalnych zasobach tego, co do tej pory zostało niedostrzeżone i niedocenione, co jest pozytywne, nietypowe i wyróżniające. Zamiast koncentracji na deficytach i niemożnościach, ważne jest znalezienie takich zasobów w otoczeniu (w historii miejsca, środowisku naturalnym etc.), które mogłyby się stać potencjalnymi źródłami nowej energii społecznej, a tym samym warunkami, parametrami zmiany społeczno-kulturowej. Odnalezienie takiego istotnego i pożądanego atraktora poza głównym polem problemu stanowi szansę na to, aby uczestnicy procesu wyszli z ugruntowanych i schematycznych ról społecznych i odkryli siebie na nowo;

- Bardzo istotne jest również zadbanie o podmiotowe traktowanie młodzieży poprzez z jednej strony przyjęcie jako punktu wyjścia zgłaszanych przez nią potrzeb i zainteresowań, które mogą być później realizowane w ramach młodzieżowych inicjatyw i projektów. Ważne, by inicjatywy te nie zostały młodym ludziom narzucone, ale by były wynikiem obserwacji i negocjacji z ich późniejszymi uczestnikami. Z drugiej strony ważne jest, aby każdy z uczestników mógł mieć zapewniony własny „obszar odpowiedzialności” w realizowanym przedsięwzięciu, co wzmocni zaangażowanie i motywację. Warto również proponować i wykorzystywać narzędzia, które będą dla nich atrakcyjne i angażujące, na przykład gry symulacyjne, czy internet;
- Ze względu na trwałość zainicjowanych zmian niezwykle istotne wydaje się ich wzmocnienie poprzez tworzenie zarówno sieci inicjatyw młodzieżowych, sieci lokalnych inicjatyw z przedsięwzięciami młodzieżowymi, jak i systemów wsparcia społecznego włączającego w działania zarówno osoby indywidualne, jak i lokalne instytucje.